

Toimenpideohjelma kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ennaltaehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi / Perusopetus ja lukio

Lainsäädäntö toiminnan ohjauksen perustana

Perusopetusta ja lukiokoulutusta koskeva lainsäädäntö ja siihen pohjautuvat opetussuunnitelmien perusteet toimivat kiusaamisen vastaisen toiminnan perustana. Sivistyslautakunta hyväksyy lukuvuosittain koulukohtaiset lukuvuosisuunnitelmat, jonka liitteenä on suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi kiusaamiselta, väkivallalta ja häirinnältä. Toimenpideohjelma liitetään osaksi edellä mainittua suunnitelmaa. Suunnitelman toteutumista arvioidaan lukuvuoden aikana ja sen toteutumisesta raportoidaan sivistyslautakunnalle lukuvuosisuunnitelmien arvioinnin yhteydessä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on valmistellut eri hallinnonalojen yhteistyönä toimenpideohjelman kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi (2021). Toimenpideohjelma on huomioitu käsillä olevan paikallisen toimenpideohjelman valmistelussa. Kiusaamisen vastainen ohjelma liitetään osaksi turvallisuuskansiorakennetta. Mäntsälän opetuspalveluilla on käytössä turvallisuuskansiomalli, joka ohjeistaa tarkemmin mm. poissaoloista, kurinpitotoimista, väkivaltatilanteiden hallinnasta sekä kiusaamisen ja rikosoikeudellisen vastuun näkökulmista. Turvallisuuskansio on ohjeistava, positiiviseen turvallisuuskulttuuriin kannustava ja se toimii myös sisäisen koulutuksen järjestämisen tukena. Turvallisuuskansiorakenteeseen on lisätty Kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan vastainen työ Mäntsälässä -sivusto henkilöstölle, joka antaa kattavasti tietoa koulujen olemassa olevista kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan nollatoleranssia tukevista toimista, yhteistyötahojen kanssa tehtävästä konsultoinnista ja yhteistyöstä sekä palveluohjauksesta. Myös oppilaille ja huoltajille on oma sivusto, missä tuetaan teemojen puheeksiottoa sekä avun ja tuen saamista sitä tarjoavilta tahoilta. Turvallisuuskansiomallia on rakennettu yhteistyössä Opetushallituksen, poliisin, pelastuslaitoksen, sotetoimijoiden ja muiden eri yhteistyötahojen kanssa. Turvallisuuskansio on jatkuvasti kehittyvä suunnitelma-asiakirja.

Turvallisuutta koskevien asioiden organisointi

Opetuspäällikkö vastaa oppilaitosturvallisuuden kehittämisestä. Kaikkia kouluja koskevaa yleistä kehittämistyötä tekevät opetuspalveluiden turvallisuuskoordinaattori ja hyvinvointikoordinaattori sekä rehtoreista ja opettajista koostuvat tiimit. Tämän lisäksi koulukohtaista turvallisuustyötä kehittävät koulukohtaiset turvallisuusvastaavat ja koulun koosta riippuen, turvallisuusryhmä. Yhteisöllinen opiskeluhoitoryhmä edistää koko yhteisön hyvinvointityön suunnittelua, toteutusta ja seurantaa. Yhteisöllinen opiskeluhoitoryhmä toimii tarvittaessa koulun kriisiryhmänä. Koulun turvallisuustyötä johtaa perusopetuslain 37§:n mukainen koulun toiminnasta vastaava rehtori.

Oppilaan turvallisen oppimisympäristön ja hyvinvoinnin edistäminen kuuluu kaikille – Meidän kunnassamme on nollatoleranssi kiusaamiselle, häirinnälle, sosiaaliselle syrjinnälle ja väkivallalle. Koulussa nollatoleranssi tarkoittaa, että kaikki tietoon tulleet kiusaamis- tai muut poikkeamatilanteet selvitetään. Jokaisessa koulussa on lisäksi KiVa-tiimi kiusaamistilanteiden selvittämisen tueksi.

Toimintaohje uhka- ja väkivaltatilanteiden hoitamiseen

Itä-Uudenmaan poliisi on antanut alueensa kunnille ja kouluille viranomaiskäyttöön, (kuntatoimijoiden sisäiseen käyttöön) selkeän ohjeistuksen/toimintamallin uhka- ja vaaratilanteiden hoitamiseksi. On tärkeää, että akuutit uhka- ja vaaratilanteet selvitetään välittömästi saadun ohjeen mukaisesti ja erotetaan kiusaamisesta. Mäntsälässä toimimme tämän annetun ohjeen mukaisesti. Koulut tekevät säännöllistä yhteistyötä lastensuojelun ja poliisin kanssa.

Mäntsälässä on tehty myös poliisin kanssa erillinen ohjeistus (2024) koulussa yleisimmin tapahtuviin tilanteisiin, jotka täyttävät rikoksen tunnusmerkit. Tätä ohjeistusta käytetään yhdessä Mäntsälän Poikkeamatilanteeseen puuttumisen mallin (2024) yhteydessä. Tavoitteena on tunnistaa rikoksen tunnusmerkit täyttäviä tilanteita sekä kuvata yhteisesti sovittuja toimintoja asiaan puuttumiseksi ja sen lopettamiseksi. Erilaisiin konflikteihin, epäasialliseen käytökseen, kiusaamiseen, häirintään sekä väkivaltaan ja laittomiin tekoihin puututaan poikkeamatilanteeseen puuttumisen mallin ohjaamana.

Toimenpideohjelman päivitystyö

Toimenpideohjelman päivitystarpeen arviointi tehdään vähintään kolmen vuoden välein. Päivitystyössä otetaan muun muassa opetuksen järjestäjän opiskeluhoitosuunnitelma ja suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä, kriisisuunnitelma, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman päivitys sekä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen turvallisuussuunnitelmat.

15 toimenpidettä

1. Sitouttava kouluyhteisötyö

Mäntsälän opetuspalvelut vetoinen yhdeksän kunnan alueellinen Sitouttavan kouluyhteisötyön kehittämishanke on ollut käynnissä vuosina 2021-2023. Kehittämistyön myötä on vahvistettu rakenteita sekä luotu yhteistyökäytänteitä monialaisesti oppilaiden kouluun kiinnittymisen vahvistamiseksi sekä koulupudokkuuden ehkäisemiseksi. Kiusaaminen on yksi kouluun kiinnittymistä heikentävä tekijä ja riskitekijä oppilaan säännölliselle koulunkäynnille. Kehittämistyön tuloksena Mäntsälän kunnassa on otettu käyttöön Toimenpiteet oppilaan poissaolotilanteissa -malli, jonka mukaan yhteisöllisyyden tunnetta ja hyvinvointia vahvistetaan, koulunkäyntiin vaikuttavia riskitekijöitä tunnistetaan sekä oppilaiden poissaoloihin puututaan jo varhaisessa vaiheessa. Kouluvalmentajatyö on vakinaistettu Mäntsälässä. Työllä tuetaan yhteisön ja oppilaiden hyvinvointia, kouluun kiinnittymistä ja oppimisen edellytyksiä yhteisöllisen opiskeluhoillon ja opetussuunnitelman arvopohjan mukaisesti.

2. Henkilöstön ja johdon osaamisen edistäminen

Hyvinvoinnin ja työrauhan edistämiseen, yksinäisyyden ja kiusaamisen ehkäisemiseen sekä mielen hyvinvoinnin tukemiseen liittyvä pedagoginen osaaminen määritellään varhaiskasvatuksen ja

opetustoimen henkilöstön ja johdon täydennyskoulutuksen painopistealueeksi lukuvuosille 2021-2023.

Osana edistämistyötä on hyödynnetään Opetushallituksen turvallisuussivustoa [Kasvatuksen ja koulutuksen turvallisuus | Opetushallitus \(oph.fi\)](#) sekä kiusaamisen vastaisen työn sivustoja [Kiusaamisen vastainen työ | Opetushallitus \(oph.fi\)](#) ja [Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäiseminen | Opetushallitus \(oph.fi\)](#)

Henkilöstölle tuotettu Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastainen työ Mäntsälässä -sivusto, missä painotus ennaltaehkäisemisessä, tunnistamisessa, yhteisissä määritelmässä, yhteistyössä sekä puuttumisessa.

2023-2026 aikana vahvistetaan systeemistä työtettä ja hyvinvointityötä, restoratiivista lähestymistapaa sekä haasteellisen käytöksen ennaltaehkäisyä ja hallintaa. Huomiota kiinnitetään palveluohjauksen, konsultoinnin sekä monialaisen yhteistyön tiivistämiseen.

3. Koko koulu yhteisöä sitouttavat toimenpiteet

Edistetään toimenpiteitä, joilla sitoutetaan koko koulu yhteisöä vahvistamaan kiusaamista ja väkivaltaa ehkäisevää sekä yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia tukevaa toimintakulttuuria. Painopisteinä ovat tavoitteet, joilla lisätään oppilaiden ja opiskelijoiden ymmärrystä kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan vaikutuksista. Tavoitteena on lisäksi vahvistaa oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuutta kiusaamisen vastaisessa työssä sekä vahvistaa huoltajien osallisuutta kiusaamisen ehkäisyssä kodin ja koulun yhteistyön avulla.

Mäntsälässä on käytössä turvallisuuskansio niin henkilöstölle kuin oppilaille ja huoltajille. Oppilaiden turvallisuuskansioon on luotu sivusto, jonka tavoitteena on tukea oppilaiden kiusaamisen tunnistamista ja siitä kertomista aikuiselle, kiusaamistilanteessa toimimista sekä vahvistaa oppilaiden ja perheiden itsenäistä ohjautumista myös koulun ulkopuolella tarjottavien tukimuotojen ja avun pariin. Sivustoa käydään läpi oppilaiden kanssa. Henkilöstön turvallisuuskansion Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastaisen työ Mäntsälässä -sivustolle on koostettu keskitetysti toimintaa, jota Mäntsälän kouluissa tehdään poikkeamatilanteiden ehkäisemiseksi ja niihin puuttumiseksi. Opettajien roolia kiusaamisen tuomitsemisessa vahvistettu. Sekä sisäisillä että ulkoisilla yhteistyörakenteilla pyritään vaikuttamaan oppilaiden asenteisiin muun muassa laillisuuskasvatuksen kautta. Tukioppilaiden roolia on vahvistettu kiusaamisen vastaisessa työssä niin tunnettuuden kuin tilanteiden havaitsemisen ja niistä aikuiselle kertomisen osalta.

4. Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemisen seuranta

Opetuksen hallinnossa sekä kouluissa seurataan hyvinvointia jatkuvasti kouluterveyskyselyn, KiVa-kyselyn sekä koulukohtaisten työkalujen avulla. Jokainen koulu on KiVa-koulu. Kaikki koulut hyödyntävät edellä mainittujen kyselyjen tuloksia seuratakseen oppilaiden ja opiskelijoiden arkea ja hyvinvointia. Tietoa käytetään kiusaamisen ehkäisemiseen sekä siihen puuttumiseen monin eri keinoin. Toimenpiteiden tilanteesta ja vaikuttavuudesta raportoidaan vuosittain Sivistyslautakunnalle lukuvuosisuunnitelmien arvioinnin yhteydessä. Opetuksen hallinnossa tarkastellaan tuloksia kuntatasoisesti vaikuttavuuden arvioimiseksi lyhyellä ja pidemmällä aikavälillä.

5. Sosiaalisia ja tunnetaitoja kehittävät ohjelmat

Jokaisella koululla on käytössään työkalupakki sosiaalisten tilanteiden ja tunteiden tunnistamista sekä uusien taitojen oppimista varten. Taitojen oppiminen nähdään jatkumona, jonka vuoksi varhaiskasvatuksessa luodaan suunnitelmallisesti pohjaa tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelemiselle yhteistyössä huoltajien kanssa.

6. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksesta kouluihin

Mäntsälän varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa on yhteinen suunnitelma lapsen suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Sen pohjalta laaditaan yksikkökohtaiset suunnitelmat. Käyttöönottokoulutus on tehty (2022). Yksikkökohtaiset suunnitelmat arvioidaan vähintään lukukausittain ja asetetaan uudet tavoitteet.

7. Kiusaamistilanteiden käsittelyä kehittävät ohjelmat

KiVa Koulu® on Turun yliopistossa kehitetty kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma. Ohjelman tavoitteina ovat kiusaamisen ehkäiseminen, tehokas puuttuminen kiusaamistilanteisiin ja jatkuva seuranta. Jokaisen koulun käytössä on KiVa-ohjelma, jonka lisäksi voidaan hyödyntää muita tilanteen käsittelyä edistäviä ohjelmia ja työtapoja.

K-0 toiminta alkaa Mäntsälässä vuoden 2025 alussa. K-0 toiminta on opetuspalveluiden sekä nuorisotyön yhteistyössä käynnistetty Aseman lapset ry:n luotsaama pitkittyneisiin ja monisyisiin kiusaamistilanteisiin kohdennettu monialainen tuki. K-0 toiminnan tilanteisiin puuttumisen monialainen ryhmä on koostettu yhdessä opetuspalveluiden, nuorisotyön, opiskeluhoitopalveluiden, ankkuritoiminnan, poliisin sekä kolmannen sektorin kanssa.

K-0 on osana Mäntsälän viisikohtaista poikkeamatilanteeseen puuttumisen mallia, joka on otettu käyttöön syksyllä 2024.

Osassa Mäntsälän kouluja on systemaattisessa käytössä oppilaiden Verso-vertaissovittelu. Ohjelman ja toiminnan tavoitteena on oppilaiden kokoisten konfliktien selvittäminen vertaisten avulla, aikuisten tuella.

8. Kiusaamisen selvittämisen kirjaaminen

Kiusaamistilanteiden selvittämiset on tärkeä kirjata. Yhteiset kirjaamiskäytänteet ovat aukikirjattuna opetushenkilöstölle kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastaisen työn sivustolla, joka on otettu käyttöön syksyllä 2024. Koulukohtaisesti on yhdessä luotu käytänteitä, joilla edistetään tiedonkulkua.

9. Otetaan käyttöön toimintamalli lainvastaisiin tekoihin puuttumiseksi

Tavoitteena on antaa kouluille käytännön ohjeita sekä konkreettisia toimenpiteitä kiusaamisen ja väkivallan ehkäisyyn kouluissa ja oppilaitoksissa.

Lainvastaisiin tekoihin puuttumisen ohjeistus on tuotettu ja otettu käyttöön syksyllä 2024. Ohjeistus on tehty yhdessä Mäntsälän opetuspalveluiden ja poliisiviranomaisen kanssa pohjaten Etelä-Karjalan malliin. Ohjeistus on osana Mäntsälän viisikohtaista poikkeamatilanteeseen puuttumisen mallia, joka on otettu käyttöön syksyllä 2024.

10. Oppimisyhteisöjen turvallisuuskulttuurin edistäminen

Turvallisuuteen liittyy keskeisesti turvallisuuskulttuuri ja sen kautta luotu perusta päivittäiselle arkiturvallisuudelle. Turvallisuus on keskeinen osa hyvinvointia. Järjestyssäännöt määrittelevät tarpeellisilta osin koulussa toimimisen periaatteet. Niiden lisäksi varmistetaan, että jokaisella päiväkodilla ja koulu yhteisöllä on yhdessä laaditut säännöt, jotka auttavat sekä ennaltaehkäisemään kiusaamista että puuttumaan siihen ongelmien ilmentyessä. Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen järjestyssäännöt on päivitetty syksyllä 2024.

Koulun turvallisuusrakenteet ovat kuvattuna henkilöstön turvallisuuskansiossa löytyvästä Kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan vastainen työ Mäntsälässä -sivustolta.

11. Jatkuva ryhmäyttäminen ja sosiaalisen kiinnittymisen edistäminen

Jatkuva ryhmäyttäminen on osa toimintakulttuuria. Erytystä huomiota kiinnitetään, kun ryhmään tulee uusi oppilas tai syntyy kokonaan uusi ryhmä. Oppilashuollon toimijoilla ja koulun nuorisotyöntekijöillä nuorisotyöntekijöillä koulun toimintaympäristössä on oma roolinsa tässä työssä.

Opiskeluhoitopalveluiden roolia on kirjattu auki kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemisen, puuttumisen ja jälkihoidon osalta vuoden 2024 aikana. Mäntsälässä opiskeluhoitopalvelut ovat kiinteä osa oppilaiden ryhmäyttämistä. Kuraattorit myös kohdentavat työtään tarpeen mukaan sellaisiin luokkiin, joissa ryhmäytymisen haastetta on. Mäntsälässä ryhmäyttämistä tehdään yhteistyössä eri toimijoiden kuten opettajien ja kouluvalmentajien, opiskeluhoitopalveluiden, nuorisotyön sekä seurakunnan kanssa lukuvuoden aikana. Vastuu jatkuvasta ryhmäyttämisestä on opetushenkilöstöllä. Kouluihin on jaettu ryhmäyttämisen leikkipankit ryhmäyttämishetkien systemaattisen luomisen tueksi. Loma-aikoina nuorisotyö voi järjestää toimintaa nuorille myös yhteistyössä koulun toimijoiden kuten kouluvalmentajien kanssa.

12. Nuorisotyö koulussa ja sen toimintaympäristössä

Nuorisotyöntekijät ovat läsnä nuorten arjessa myös vapaa-ajalla (mm. nuorisotilatyö). Nuorisotilatyötä on laajennettu keskustan ulkopuolelle. Tämän toimenpiteen avulla vahvistetaan koulun ja nuorisotyön yhteistyön tavoitteita ja rakenteita. Koulun ja nuorisotyön yhteistyötä on tiivistetty tavoitteenaan turvallisten aikuisten lisääminen lasten ja nuorten arkeen sekä palveluohjauksen vahvistaminen. Mäntsälän kaikista kouluista 4.-9. luokkalaiset oppilaat pääsevät tutustumaan nuorisotilaan sekä nuorisotyöntekijöihin koulupäivän aikana sovitusti. Nuorisotyö jalkautuu myös kaikkiin peruskouluihin lukuvuoden aikana tutustumaan oppilaisiin ja kohtaamaan heitä sekä järjestämään mielekäästä tekemistä siirtymäajoille kuten välitunneille.

13. Restoratiivisten lähestymistapojen käyttö (pilotointi)

Restoratiivisten eli ihmissuhteita korjaavien menetelmien käyttöönotto kouluissa. Pilotoidaan menetelmien käyttöä.

Mäntsälän neljässä koulussa on käytössä Verso-ohjelma oppilaiden kokoiisiin konfliktitilanteisiin puuttumiseksi sekä niiden ratkaisemiseksi. Vertaissovitteluun on koulutettu Suomen vertaissovitteluforumin kautta koulujen aikuisia Verso-aikuisiksi sekä koulujen oppilaita Verso-sovittelijoiksi.

Verso on osana Mäntsälän viisikohtaista poikkeamatilanteeseen puuttumisen mallia, joka on otettu käyttöön syksyllä 2024. Niiden koulujen osalta toiminta on kirjattu lukuvuosisuunnitelmaan.

14. Tukioppilastoiminnan kehittäminen

Osallistetaan oppilaat tukioppilastoiminnan edelleen kehittämiseksi. Osana tätä työtä selvitetään mahdollisuudet, miten voimme vahvistaa tukioppilaiden roolia ennalta ehkäisevässä työssä sekä kiusaamistilanteiden selvittämisessä. Osallisuus edellyttää koulutusta ja aikuisen tukea.

Tukioppilastoimintaa on kehitetty kiusaamisen ennaltaehkäisemisen ja siihen puuttumisen näkökulmasta. Tukioppilaskoulutuksen sisältöön kuuluu kiusaamisen ehkäisemisen ja siihen puuttumisen osuus. Tukioppilaiden tunnistettavuutta on lisätty muun muassa tukioppilashuppareilla sekä välitunneilla, jolloin tukioppilaat havainnoivat oppilaiden kanssakäymistä. Tavoitteena on, että tukioppilaan havaitessa poikkeamatilanteen, kertoo hän siitä koulun aikuiselle, jolloin koulun aikuisella on mahdollisuus puuttua tilanteeseen. Mäntsälässä on yhteisesti sovittu tukioppilastoiminnan painopisteet, joista kiusaamisen vastainen työ on MLL:n suositustenkin mukaisesti yksi.

15. Ankkuritoiminta

Itä-Uudenmaan poliisin kanssa toteutettava Ankkuritoiminnan yhteistyömuoto on osa Mäntsälän kunnan toimintamallia. Ankkuritoiminnan tarkoituksena on varhaisen vaiheen nuorten hyvinvoinnin edistäminen ja rikosten ennalta ehkäiseminen. Ankkuritoimintaa toteutetaan moniammatillisessa ankkuritiimissä. Mukana on asiantuntijoita poliisista, sosiaali-, terveys- ja nuorisopalveluista. Tiimin kokoonpano voi vaihdella tapauskohtaisesti. Moniammatillinen tiimi tapaa nuoren ja hänen huoltajansa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta nuorta voidaan tukea tarkoituksenmukaisesti ja tarvittaessa ohjata oikean avun tai tuen piiriin.

Ankkuritoiminnan ja koulun yhteistyölle on tuotettu prosessikaavio, jonka avulla yhteistyötä tiivistetään. Toiminnan ytimenä on tietoisuuden lisääminen oppilaiden keskuudessa, ammattilaisten välinen konsultointi sekä ankkuri-intervention hyödyntämisen vahvistaminen. Ankkuritoiminta on osana Mäntsälän viisikohtaista poikkeamatilanteeseen puuttumisen mallia, joka on otettu käyttöön syksyllä 2024.

Lähteet:

- 7.5.2021: <https://minedu.fi/kiusaamisen-ehkaisemishjelma>
- 10.5.2021: <https://ankkuritoiminta.fi/etusivu>
- 10.5.2021: <https://www.kivakoulu.fi/>
- 10.5.2021: [https://tuusula.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Kasvatus_ ja_sivistyslautakunta/Kokous_2332021/Koulukiusaamiseen_puututtava_entista_teh\(30747\)](https://tuusula.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Kasvatus_ ja_sivistyslautakunta/Kokous_2332021/Koulukiusaamiseen_puututtava_entista_teh(30747))
- 17.8.2021: <https://www.hel.fi/kasvatuksen-ja-koulutuksen-toimiala/kiusaamisen-vastainen-ohjelma/>
- 17.8.2021: <https://www.lappeenranta.fi/loader.aspx?id=b1edcd6a-2ab0-40cb-b1da-102a47f11dae>
- 14.10.2024 [Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäiseminen | Opetushallitus \(oph.fi\)](#)
- 14.10.2024 [Kasvatuksen ja koulutuksen turvallisuus | Opetushallitus \(oph.fi\)](#)
- 14.10.2024 [Kiusaamisen vastainen työ | Opetushallitus \(oph.fi\)](#)
- 14.10.2024 Lappeenrannan perusopetuksen opiskeluhoitosuunnitelma 1.8.2023
- 14.10.2024 Lainvastaisten tekojen toimintamalli Kaakkois-Suomen poliisilaitos 2024